

Història ecològica

Introducció

Aquest article està basat en el seminari d'historiografia ecològica del cicle de seminaris d'historiografia organitzats per **Desafectos**¹. A través d'aquest, intento fer un repàs a una forma d'historiar bastant nova, dins de la historiografia hispànica i, a la resta del món occidental en general; i a alguns debats que ha generat, o en els que ha participat. I que en la seva vessant més ambiciosa pretén renovar la manera d'escriure la història, no com una especialització més dins de la història, si no d'una forma totalitzant.

Dins de la història s'ha fet poca cosa de moment, malgrat que en el camp de l'economia i d'altres ciències ja hi ha estudis que poden ajudar a la tasca de l'historiador. Per tal de dur a terme la tasca de historiar amb una òptica medi ambiental, s'han de començar a aplicar tècniques, a part de les ciències socials, que ens queden bastant llunyanes extretes d'altres ciències com la física, de la biologia, i de la medicina. Sense un coneixement d'aquestes molts interrogants queden enlaire. Per exemple sense un anàlisi calòric no percebríem que l'actual sistema de conreu occidental en realitat extreu menys calories de la terra de les que hi treballa.

Per tant és molt probable que degut a la complexitat de totes les dades amb les que ha de tractar l'historiador s'hagi de recórrer a equips multidisciplinars. A Espanya les ciències biològiques no s'han conjugat amb la història alhora de fer anàlisis del passat, tot i que a altres indrets com Alemanya sí que s'ha donat. De tota manera aquí fa poc més de 10 anys que s'ha incorporat.

Finalment dir que l'article que tens entre mans és un corta-pega bastant descarat, d'altres autors, i poques fonts, per no fer-ho pesat he eliminat molts peus de pàgina reiteratius, tot i que totes les fonts estan citades en algun moment o altre del text. També algunes no han estat consultades de forma exhaustiva. Això és degut a que el propòsit d'aquest article no és aprofundir en la història ecològica, si no donar eines, i unes pinzellades al voltant d'aquesta i buscar els matisos verds que es poden trobar en altres corrents, sense tampoc incidir-hi gaire, simplement deixar-ho tot esbossat. Convidant a la reflexió, tant a nivell historiogràfic com a nivell personal, a través d'unir idees per un fil conductor.

Historiografia

El medi ambient ha estat present en molts autors, des de l'antiguitat clàssica fins avui dia; però la història ecològica, com a tal, sorgeix al món occidental a la segona meitat del segle XX, i és fruit d'una filosofia mecanicista, i d'un enfocament analític parcel·lari que s'enquadraria dins de la racionalitat científica². Tot i que en molts casos és una crítica a aquesta concepció. Sorgeix en el si dels moviments ecologistes i pren com a punt de partida molts anàlisis que s'han fet en els últims 150 anys. Les lleis de la termodinàmica (1842 la primera), els cicles tròfics, o l'efecte hivernacle configuren una branca del coneixement que va aparèixer a Alemanya al 1866, l'ecologia; i que a partir

¹ Desafectos. **Materials per a una història radical**. Octubre 2002- maig 2003.

² José MANUEL NAREDO. **La economía en evolución**. Siglo XXI. Madrid. 1987. p. 10-27.

d'aquí es va desenvolupant fins avui dia que en els estats en els que vivim fins i tot dediquen ministeris sencers a medi ambient, tot i que en realitat tenen molta més incidència en el medi altres com defensa.

Alguns dels primers historiadors ambientals els podem trobar als Estats Units. Aquí hi podem trobar a Roderick Nash³, Andrew Goudie⁴, ... Bàsicament la tradició ambientalista nordamericana, dels 70's es va dedicar a considerar el medi físic com un document més, i a fer una història dels recursos, de l'hàbitat i com l'home (i la dona) hi ha incidit. Per exemple Goudie relaciona l'avenç del ferrocarril amb la desaparició dels bisons a nordamèrica. Els estudis no passen de ser una denúncia de la degradació del medi ambient, ja que el medi esdevé un element passiu davant dels abusos humans i mantenen per tant, una postura *higienista* davant de la natura, ja que parteixen en tot moment d'un ideal de neteja.

Els annals de l'època de Fernand Braudel⁵ i Emmanuel Le Roy Ladurie també van deixar la seva forma de percebre el medi ambient. La tradició geogràfica francesa, els va dur a considerar que el medi ambient generava un condicionament, quasi determinant, en la societat. També introdueixen el concepte "longue durée" pel qual consideraren que el medi canvia més lentament que la política o l'economia que pertanyien a cicles d'evolució més ràpids. Dins de les tradicions deterministes també trobem en el terreny de la arqueologia, corrents processualistes que estableixen al medi i al clima un determinament bastant tancat sobre la organització social. Així les societats que habiten climes freds tendeixen a ser més desigualitàries que les que habiten en climes càlids, meditació que ja podíem trobar en l'antiguitat grecorromana .

Un altre corrent determinista la trobaríem en la sociobiologia, des de plantejaments que freguen el masclisme o el racisme, considerant l'home i la dona enclavat a les lleis de la biologia com a un animal més⁶ (també valdria la pena mirar si la resta d'animals viuen ancorats a la biologia). Per tant la història ve explicada per la biologia de cada espècie. Particularment a mi hem sona a una posada al dia de les teories eugeneistes o de darwinisme social. Bàsicament el supòsit és considerar que la cultura és secundària en les relacions humanes, ja que el que prima són els determinaments biològics i genètics de cada espècie. A El periódico va sortir una entrevista a un sociobiòleg justificant que "*Las mujeres, recolectoras, obtienen placer en buscar. Los hombres, cazadores, si no encuentran lo que buscan se van.*"⁷ Així els plantejaments de la sociobiologia vindrien encaminats a fer-nos veure que si hem arribat a on hem arribat, és (fent-ne una caricatura) per què ja ho teníem als gens.

En la mateixa tradició de les ciències biològiques, s'ha fet una història dels fluxos energètics⁸. Aquests ja s'estudiaven en les ciències naturals als anys 30's, però fins molt més endavant no s'ha fet el salt cap a la història. D'aquí s'ha pogut arribar a conèixer la importància real de cada eina en cada moment. Així la màquina de vapor va tenir, en

³ Roderick NASH. **The state of environmental history.**

⁴ Andrew GOUDIE. **The human impact on the natural environment.** Basil Blackwell, Oxford. 1990

⁵ Fernand BRAUDEL. **El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II.** Fondo de cultura económica, México. 2001. volum I. p. 28-473.

⁶ Michael RUSE. **Sociobiología.** Càtedra, Barcelona. 1983.

⁷ Paco UNDERHILL. **El Periódico de Cataluña.** 4 abril del 2003. p. 28.

⁸ DEBEIR, DELEAGE, HÉMERY. **Les servitudes de la puissance. Une histoire de l'énergie.** Flammarion, París. 1986.

realitat, una importància molt minsa dins de la revolució industrial, si partim únicament de valors crematístics⁹.

La història política clàssica disfressada d'història social també s'ha endinsat dins del camp de les lluites ecologistes. Així trobem ja des de bon inici, històries de legislacions ambientals, incidència de la política internacional, de dirigents ambientalistes i de moviments subordinats al poder. Es pot veure un bon exemple en l'obra de Hayek i Camús¹⁰ en la que, a més, no es passa de la mera investigació periodística, ni s'indaga en les veritables raons que tenen les persones per iniciar mobilitzacions, i apareixen més discursos de sigles que no pas de persones.

El postmodernisme també a tingut que dir, tot i que no tant en la història, en l'ecologia si que hi ha deixat la seva petjada. Així una part del postmodernisme postula que hem arribat a una societat postmaterialista¹¹. En això es refereixen a que com les persones tenim les nostres necessitats ja cobertes ens podem dedicar a altres temes no materials. Així l'emancipació de la dona o l'ecologisme serien idees postmodernes, ja que només es poden donar en societats on no hi ha escassetat de medis. Així de pas, el masclisme i la contaminació es veuen com a fets, fins a cert punt naturals, i és només un context postindustrialitzador el que atorgaria aquests valors. De retruc la industrialització es veu com el procés d'acumulació de capitals que fa possible l'abundància de l'era postmoderna. Valdria a dir que Walter Benjamin, lluny de tenir les seves necessitats cobertes, en un temps cronològicament anterior al del començament del postmodernisme, i perseguit pels nazis, va criticar la concepció del seu temps, de que la natura està allà gratis¹². Així, des de la política i l'economia neoclàssiques oficials, s'ha adoptat aquesta postura per considerar que els pobres són massa pobres per ser verds¹³.

Dins de l'ecologisme ha sorgit una rèplica al postmodernisme, que s'ha batejat com a ciència postnormal¹⁴. Partint d'una lògica bastant postmoderna s'ha fet una contestació més argumentada i amb una proposta concreta. Així l'ecologia degut a les incerteses; la quantitat de variables, i el número de persones que afecta; un únic conjunt de científics no es considera vàlid. Es pretén, doncs, una democratització en la que per comptes d'un criteri de veracitat científica s'encamini cap a un criteri de qualitat. D'aquí se'n deriva la necessitat de conjugar-ho com a ciència multidisciplinària, i per tant, democratitzar el coneixement i la presa de decisions. De tota manera, no és suficient parlar de multidisciplinarietat, ja que la moralitat implícita en totes les ciències és la mateixa, el criteri de racionalitat científica com a veritat perfecta.

Des del marxisme més oficial sempre s'ha considerat al medi ambient, d'una forma bastant similar al capitalisme, un font de recursos inacabables que està allà, i que la liberalització dels humans també passava per poder controlar el medi ambient. Sempre, al menys el que jo conec, s'ha considerat que ja ho tenia això la doctrina de Marx. En

⁹ Carlo CIPOLLA. **Historia económica de la población mundial**. Crítica, Barcelona.

¹⁰ Pablo CAMÚS, Ernst HAJEK. **Historia ambiental de Chile**. Chile. 2000.

¹¹ Raymond INGLEHART. **Modernidad y postmodernidad...**

¹² Walter BENJAMIN. **Tesis de la filosofía de la historia**. Tesis número 11.

¹³ Joan MARTÍNEZ ALIER. **Introducció a l'economia ecològica**. Generalitat de Catalunya, Barcelona. 1999. p. 102.

¹⁴ Silvio FUNTOWICZ, y Jerry RAVETZ. *La ciencia postnormal: La ciencia en el contexto de la complejidad*. **Ecología Política**. Núm. 12. 1996. p. 7-8.

contra d'això Guillermo Folladori, veu un Marx molt més proper a la natura¹⁵. Així Marx i Engels critiquen al capitalisme per la seva supèrbia front a la natura. “*La producción capitalista, por consiguiente, no desarrolla la técnica y la combinación del proceso social de producción si no socavando, al mismo tiempo, los dos manantiales de riqueza: la tierra y el trabajador.*”¹⁶ La font d'estudi de Marx no va ser la natura, de tota manera hi va tenir coses a dir, però com gairebé tots els seus escrits, s'han alterat segons les conveniències oficials. De tota manera, la seva font d'estudi va condicionar el seu treball ja que no va buscar l'origen de la riquesa en la terra si no en el treball¹⁷.

James O'Connor ha fet una aproximació de l'ecologia al marxisme¹⁸. Considera que els historiadors ecològics s'aproximen al marxisme, ja que la història de la natura és la història del treball. Veu doncs, a la història ambiental com una història totalitzant degut a que s'ha de dedicar a aglutinar tots els seus precedents, la història política, econòmica i social, a partir del plantejament ecologista. Així enriqueix també tots els anteriors plantejaments. A més considera una *segona contradicció del capitalisme*, i és que si els recursos naturals i els serveis ambientals es tornen més escassos, això es reflecteix en els costos, i per tant hauria una crisi en els guanys. Seguint a Worster, veu que la història ecològica és la relació dialèctica entre la natura, la interactuació de les persones amb el medi, i les construccions intel·lectuals al voltant d'aquesta.

Finalment els plantejaments que es fan des de l'ecologisme, passen en primer terme pels moviments ecologistes dels anys 60's, i 70's, i els conceptes que integren aquests, sostenibilitat i ecosistemes. Per tant, el primer que queda en entredit és el concepte de progrés, i sobretot de progrés material. S'ha d'encaminar la història, doncs, cap a un criteri diferent, el de sostenibilitat ecològica, i en contra de la idea hegeliana de progrés. Així ja no es parla de societats que progressen més o menys, si no de l'impacte que generen les societats en el medi, com s'integren dins dels seus ecosistemes, i quina idea tenen d'aquest.

Un altre terme important és la coevolució de la natura i les persones. Per tant, les societats i la natura s'han influït mútuament al llarg del temps, formant ecosistemes. De tota manera s'ha de fer sense considerar les persones com a un animal més, ja que la seva incidència en el medi i la seva capacitat per generar cultura és molt superior a la d'altres animals, al menys pel que sabem de moment.

La multidisciplinarietat es presenta també com a consecució indispensable, per a la història del medi ambient. Radkau¹⁹, qualifica al menys deu branques de coneixement específic dins de la història del medi ambient, i al considerar-les inabordables per un sol professional, recorre a la necessitat d'equips multidisciplinars, tot i que de tota manera considera ineludible que tot historiador/a hauria de conèixer el llenguatge bàsic de totes les altres.

¹⁵ Guillermo FOLLADORI. *La cuestión ambiental en Marx*. **Ecología Política**, núm. 12. 1996. p. 125-138.

¹⁶ Karl MARX. **El capital**. Tomo I, vol. 2. Siglo XXI, México. 1979. p. 612-613.

¹⁷ José MANUEL NAREDO. **La economía en evolución**. Siglo XXI. Madrid. 1987. p. 174.

¹⁸ James O'CONNOR. *¿Qué es la historia ecológica?, ¿por qué la historia ecológica?*. **Ecología Política**, núm. 14, 1997. p. 115-130.

¹⁹ Joachim RADKAU. *¿Qué es la historia del medio ambiente?* p. 123. **Historia y ecología**. Ayer, núm. 11. 1993.

I amb tot lo dit fins ara intentar integrar una història que doni veu a totes les persones, i a la natura; i que examini totes les relacions entre elles i amb el medi natural. S'insisteix bastant en una historiografia que ecologitzi la història, Per tant s'hauran de tenir en compte els fluxos d'energia, però només com a eina, ja que per si sols no expliquen res. Així també l'evolució climàtica, els cicles tròfics, els sistemes de fertilització de la terra, la manera que cada societat té de veure la natura, i indrets tant poc ubicables geogràficament com els supermercats, les autopistes, ... han de formar part de la història de les persones, i dels seus ecosistemes.

Temes i debats

Als departaments d'història, al menys per la meua experiència a la UAB, es segueix una divisió estricta encara basada en la història política i eurocèntrica: antiga, medieval, moderna, i contemporània. S'utilitza d'una forma acrítica, al menys a les aules, sense qüestionar el perquè d'aquesta divisió. Dins d'aquesta historiografia, una forma de qüestionar-ho és des d'una visió crematística de fluxos d'energia. Així, es pot subdividir la història en tres períodes²⁰. L'ús de la energia solar de forma incontrolada, que correspondria als caçadors-recol·lectors. L'energia solar controlada, que formaria part de les societats agrícoles. I el règim d'energia fòssil, que impera a l'actualitat. Particularment hi trobo un avantatge a perioditzar la història d'aquesta manera, ja que no es perd de vista la base material i molecular de la vida que és l'energia que fa que ens movem.

En la industrialització, també s'hi ha posat cullerada per tal de desmitificar molts dels seus paradigmes. La historiografia liberal considera que la industrialització neix degut a l'escassetat de medis, i per tant a un intent d'aprofitar millor els recursos a l'abast. Així l'escassetat vindria deguda per un esgotament del model econòmic anterior i un augment de la població, tal i com hi incidiria la teoria malthusiana. De tota manera l'escassetat per si sola no pot explicar la generalització d'una societat de mercat, ja que la demanda d'una determinada font d'energia o material ve donada per una demanda social i una forma de cultura. Si es té en compte, doncs, que la nova lògica agrícola va estar emmarcada dins del sistema de relacions capitalistes, i la terra es va privatitzar anteriorment seguint aquesta mateixa lògica, en deriva que fou el capitalisme, i la seva tendència immanent al creixement econòmic, el que va dur la escassetat²¹.

Un altre debat en el que l'ecologia hi ha deixat la seva empremta és en relació al neomalthusianisme²². És l'augment de població el que ha provocat l'actual escassetat de recursos, com asseverarien els neomalthusians liberals, o és la sobreproducció típica de un món capitalista. Primer s'ha de tenir en compte la naturalesa del capitalisme, i la seva lògica de creació de noves necessitats per tal de poder expandir nous mercats. Tal com diu Marx el capitalisme necessita constantment un exèrcit industrial de reserva que li permeti l'elevació del guany, i ja de pas, el manteniment de l'atur. Així per créixer necessita crear noves necessitats, i també necessita augmentar la població, la qual cosa, encara agreuja més el problema dels recursos. A més, posant-nos pràctics una de les

²⁰ Rolf Peter SIEFERLE. *Qué es la historia ecológica. Naturaleza transformada*. Icaria, Barcelona. 1999. p. 31-54.

²¹ Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. *Historia y medio ambiente*. Eudema, 1993. p. 45-49.

²² Julio MUÑOZ RUBIO. *Crisis ambiental: ¿Sobrepoblación o sobreproducción? Ecología política*. núm. 13. p. 107-124.

despeses més fortes que tenen els països capitalistes és la indústria militar, que lluny de produir cap bé material, en destrueix.

Garet Hardin va escriure un “famós article” en el que també posa l’augment de la població com a causant de la decadència humana. Aquest article²³ ha estat qualificat de justificant ideològic per grups neofeixistes o racistes²⁴. Però també s’ha excusat simplement com a incompetent per part de l’autor, ja que ell és un biòleg, per entendre la diferència entre propietat comunal i accés lliure²⁵. Confusió que ve donada per que els economistes de l’època no entenen tampoc la diferència; i molts, economistes o no, segueixen sense entendre-la.

Així es passa de ple al debat sobre la propietat. Sobre quines formes de propietat han portat quines relacions amb els seus ecosistemes. Des dels moviments ambientalistes, s’han reclamat diverses posicions sobre quina és la millor forma. Des de la postura de Hardin i la major part del consens neoliberal, en que els estats, i la no propietat són un obstacle pel millor desenvolupament, (arribant a dir-me personalment un d’ells, que les balenes s’extingeixen per que no són propietat de cap persona, i que per tant el que cal és posar-les-hi un microxip i un contracte de propietat). Fins a posicions no acadèmiques de propietat, i de no propietat.

Dins de la visió acadèmica que critica la postura oficial, ho fa partint de que els ecosistemes no són definibles territorialment, ja que estan interrelacionats entre ells de tal forma que no tenen límits concrets. Des de posicions més o menys properes a la gestió comunal dels recursos com a manera cooperativa de solucionar els problemes ambientals, tot i que personalment dins dels medis esmentats crec que segueix havent una confusió sobre la diferència entre propietat comunal i propietat de l’estat.

Una de les aportacions més interessants de l’economia ecològica la trobem en la divisió de les matèries en renovables, i no renovables. Això implica un canvi alhora d’entendre tota la economia, ja que es considera que uns recursos naturals tenen una limitada duració d’explotació. D’aquí en deriva que la major part dels indicadors macroeconòmics siguin poc fiables, no ja per veure el nivell de sustentabilitat d’una societat dins del seu ecosistema, la qual cosa queda fora de tot intent; si no en la comptabilització mateixa de la riquesa d’un territori. El cas més paradigmàtic el trobem en el PIB i el PIN²⁶, que segueix inmodificats tot i les crítiques de totes les concepcions econòmiques no liberals ortodoxes. Al no mesurar la potencialitat econòmica d’un territori, l’èxit econòmic d’aquest pot amagar una destrucció accelerada dels seus recursos, i per tant una davallada a curt o mig termini de la seva economia. També un augment en les estratègies defensives per pal·liar els efectes de la indústria en el medi ambient fa augmentar l’economia ja que, crea llocs de treball, i les deixalles es tornen a comptar com a noves matèries, quan en realitat no s’està fent res.

La microeconomia ecològica també percep que no es mesuren les externalitats dels processos econòmics. Dins de les externalitats trobem bàsicament la contaminació, o

²³ Garret HARDIN. *The tragedy of the commons*. **Science**, núm. 162. 1968.

²⁴ Op. Cit. ²⁰. p. 108-109.

²⁵ Federico AGUILERA KLINK. *El fin de la tragedia de los comunes*. **Ecología política**. núm. p. 137-143.

²⁶ Jordi ROCA JUSMET. El debate sobre el indicador macroeconómico corregido “ecológicamente”. **Ecología Política**. Núm. 16. 1998. p. 21-30.

residus que s'aboquen. Per tant una fàbrica pot estar produint una quantitat de beneficis, però no s'estan mesurant els perjudicis que genera en l'ecosistema, i que en realitat pot incidir en un perjudici econòmic d'aquesta mateixa empresa, o d'un altre²⁷.

El tema de les matèries renovables també s'ha dut sobretot per mesurar els impactes del colonialisme i l'imperialisme als països del sud²⁸. Els països capitalistes han importat de les seves colònies matèries renovables, i no renovables; però en canvi han exportat matèries renovables majoritàriament, i en concret manufacturades. Al exigir una sèrie de recursos no renovables a canvi d'uns altres renovables, s'incidia en la depauperació del territori subordinat, que subjugava la seva economia futura. Aquesta concepció, per tant, va més enllà de la teoria de la dependència, ja que aquesta situa la política en el centre del problema, i l'economia ecològica, en canvi, ho situa en la impossibilitat física, al menys seguint pel mateix camí.

Així aquest enfocament econòmic du a plantejar que s'ha arribat a un deute ecològic. Aquest deute és tant amb la natura per que ens proporciona l'aliment que tenim, i pel dany que li han infringit les generacions anteriors; i amb els pobles oprimits, que més han patit la degradació ambiental²⁹. Valorant dades macroeconòmiques i microeconòmiques, trobem que el creixement potencial dels països del sud ha sigut minuat per l'usurpació de matèries no renovables, i l'ús de l'espai econòmic del sud per desviar les externalitats del nord, tant sigui la contaminació dels seus rius, o l'assecament de les terres; o la vessant moderna l'exportació de productes tòxics a països del sud, que ha passat a anomenar-se "racisme ambiental". Lawrence Summers, economista en cap del Banc Mundial l'any 1991, argumentà que "*la lògica econòmica que subyace al almacenamiento de desechos tóxicos en el país de más bajos ingresos es impecable*". I aquest argument s'entén si el combinen amb els del Centre d'investigacions socioeconòmiques sobre el medi ambient global, CSERGE, que arriba a valorar la vida d'una persona que viu en un país en desenvolupament en 150.000 \$ i en canvi la d'un europeu en 1.500.000 \$, amb l'únic criteri de quina pòlissa d'assegurança de vida pot pagar-se cadascú d'ells. Així si es poden posar els anàlisis econòmic-ecològics en el centre del problema s'arribaria a que el deute en realitat el tenen els països del nord.

Dins del colonialisme s'ha obert una escletxa en el debat de la responsabilitat de la mort massiva, de milions d'indígenes en els terrenys ocupats pels europeus. Així s'ha valorat la importància d'uns éssers que es tenen poc en compte, els microbis, bacteris i virus³⁰. L'anàlisi de les malalties en les comunitats indígenes després de l'arribada dels europeus conclou que les malalties que hi van dur, van causar la mort a moltes persones, fins i tot a comunitats senceres. També els nordamericans van patir moltes baixes en les guerres a Àsia i això propicià el descobriment de vacunes contra la malària i d'insecticides³¹. Tot i que no tanca el debat sobre la maldat o bondat dels conqueridors a les colònies, si que puja a la llum un tema poc estudiat i molt original.

²⁷ Joan MARTÍNEZ ALIER. **Introducció a l'economia ecològica**. Generalitat de Catalunya, Barcelona. 1999. p. 82-86.

²⁸ Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. **Historia y medio ambiente**. Eudema, .1993. p. 73-88.

²⁹ John DILLON. *Deuda ecològica. El sur dice al norte: "es hora de pagar"*. **Ecología política**. Núm. 20. 2000. p. 131-151.

³⁰ Alfred CROSBY. **El imperialismo ecológico**. Crítica, Barcelona. 1999

³¹ John MCNEILL. *Conflictos bélicos, seguridad, y medio ambiente*. **Ecología política**. Núm. 23. 2002. p. 49-64.

A més dels virus, Crosby, posa de manifest la redistribució de l'espai geogràfic per part dels europeus. Es veu d'aquesta manera la importància antròpica alhora de modificar el medi i posar-ho al seu gust en poc temps, contradient el concepte braudelià de "longue durée". Tant de forma inconscient, com va passar amb els agents patògens, i amb les "males herbes"; com de forma conscient, per tal de modificar l'entorn per produir els bens "necessaris". Així l'arribada dels europeus a moltes colònies, i a Amèrica en especial, no només va crear una impossibilitat política degut a l'esclavitud o vassallatge a que van ser sotmesos, si no que a més va fer absolutament necessari un reacondicionament per part dels pobles indígenes a les noves circumstàncies paisatgístiques i biològiques.

Un dels debats que s'ha generat en els últims temps, és l'ecologisme dels pobres³², entroncat amb les tesis postmaterialistes d'Inglehart abans esmentades. Així el creixement econòmic és el causant de l'ecologisme. Si examinem una mica la lògica del poder particularment crec que podem veure un intent de gir en la forma de mentalitat. Per quantificar l'ecologisme de cada persona es fa servir el criteri de quants diners estaria disposat a destinar a temes mediambientals. Per tant, ja no seguim a Marx, i si cap a la lògica, quan diu: "... *distinguir perfectament entre lo que algú dice ser y lo que realmente es*"³³. Si no que l'estudi de les persones es farà d'acord amb lo que poden gastar. És d'aquí que en deriva que un pobre no pot gastar gaire en ecologisme, ja que a més els productes etiquetats verds són més cars, (podem copsar-ho perfectament en el cas de la farina que la integral és més barata de produir que la refinada però en canvi és més cara alhora de vendre-la al públic) o que el cost de la seva vida es quantifiqui segons la seva pòlissa de vida. Aquesta tesi, amb una base diferent, però amb un mateix resultat, ha arribat a calar dins de les files del marxisme, com és el cas de Hobsbawm: "*El principal recolzament per a les polítiques ecològiques prové dels països rics i dels rics acomodats i de la classe mitja de tots els països. Els pobres, cada cop més nombrosos i subempleats, desitjaven més "desenvolupament", no menys*"³⁴.

També l'ecologisme dels pobres s'ha conjugat en contra de l'informe Brundtland³⁵. Aquest considera que els causants del deteriorament ambiental són les comunitats més pobres del planeta, ja que esquilmen els seus territoris per tal de poder subsistir degut a la desconexió de tècniques modernes³⁶, la manca de recursos, i l'augment incontrolat de la població. Aquest informe no incideix en com s'arriba a aquesta situació ja que la manca de recursos, i la degradació ambiental són deguts a la pressió territorial que fan els països més rics sobre aquestes comunitats, deixant a més les pitjors terres de conreu als pobles indígenes. Quan a més són terres noves per ells, i no han tingut temps d'experimentar conreus en aquestes quan ja ha de patir una nova emigració forçosa.

L'ecologisme dels pobres, per tant, reclama un ecologisme fora de les persones que s'embarquen en ONG's buscant subvencions sucoses per anar de viatge a visitar pobres i anar a calmar les seves consciència. Així existeix un ecologisme que ha sigut patrimoni dels més pobres en contra de la degradació dels seus espais per part dels més rics. Un exemple proper geogràficament poden ser les lluites mineres contra l'empresa

³² Joan MARTÍNEZ ALIER. **El ecologismo de los pobres**.

³³ Karl MARX, Federic ENGELS. **La ideología alemana**. p. 47.

³⁴ Eric HOBSBAWM. **Age of extremes. The short twentieth century, 1914-1991**. Abacus, Londres, 1995. p. 570.

³⁵ **Informe BRUNDTLAND**, 1987.

³⁶ Per veure un exemple contrari a aquest punt. Op. cit. ²⁸.

minera de Rio Tinto³⁷. Els miners, i les empreses veïnes varen protestar, contra la contaminació de l'aire provocada per les teleres, que és un sistema de cremació a l'aire lliure. Les queixes arriben fins a l'any 1888, el qual fou anomenat "l'any de les armes". Va començar amb una protesta dels treballadors, on el primer que es va anar a fer, fou tapar les teleres.

La història ambiental a Espanya.

Tal com escrivia al principi de l'article, aquesta historiografia és molt recent a l'estat espanyol i ha trobat de moment poc recolzament dins dels medis acadèmics. Els dos punts on sembla haver-se estès més és en la història agrària i l'econòmica.

Des de finals dels 80's Manuel González de Molina i Joan Martínez Alier s'han ocupat de fer arribar aquesta corrent als medis acadèmics espanyols.³⁸ Això implicaria un retard considerable vers altres indrets en la propagació de noves tendències polítiques, que vindria donat pel peculiar procés polític que du a la "transició" i d'aquí a un govern socialista. Fins que no es van minar les esperances de l'esquerra tradicional, al 1986 amb el referèndum de la OTAN, no van sorgir noves militàncies d'esquerres com vindrien a ser els ecologistes.

Poc temps després, al 1991 s'organitza el primer congrés a Girona dedicat a la història social des d'un punt de vista ecologista; i l'any següent a Santiago de Compostela³⁹, per veure els resultats de la història ambiental a Amèrica del nord i Europa. Aquests no van tenir continuïtat, però es van editar diversos llibres l'any següent⁴⁰ i que alguns recollien les diverses intervencions dels congressos, i altres eren encaminats a assentar les bases historiogràfiques d'aquesta corrent a l'estat espanyol. Aquests esforços van cristal·litzar sobretot en el si de la història agrària, i en concret en la revista del SEHA *Revista de historia agraria*. De moment, però, aquesta obeïa a la forma de fer dels moviments ecologistes de: agitació, conscienciació, i difusió.

La història agrària tampoc ha trobat grans temes de debat en els que entrar en joc. Bàsicament encara pateix de postures higienistes, però en canvi s'han sabut tendir ponts cap a altres ciències, lo que ha evitat la gremialització que s'ha donat a molts altres països, però això ha fet també que no s'hagi constituït cap grup d'historiadors dedicats de ple a la història ambiental. Així, s'han ocupat principalment de tres grans temes. La tragèdia dels comuns, i l'aprofitament dels monts. La crítica als paradigmes tradicionals i explorar les noves formes de fer història. I el debat sobre les causes del retràs econòmic d'Espanya.

³⁷ María Dolores FERRERO BLANCO. **Capitalismo minero y resistencia rural en el suroeste andaluz. Río Tinto. 1873-1900.** Universidad de Huelva. Huelva. 1998.

³⁸ Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. *De la "cuestión agraria" a la "cuestión ambiental" en la historia agraria de los noventa*, **Historia Agraria**, n. 22, 2000, pp. 19 a 36.

³⁹ Hi ha un monogràfic d'aquest congrés a la revista *Recerques*. 1992.

⁴⁰ Aquests llibres són: Joan MARTÍNEZ ALIER i Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. **Historia y ecología.** *Ayer*, núm. 11. 1993. Manuel GONZÁLEZ de MOLINA i E. SEVILLA GUZMÁN. **Ecología, campesinado e historia.** La piqueta. Madrid. 1993. I Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. **Historia y medio ambiente.** Eudema. Madrid. 1993.

Debat i temes

La tragèdia dels comuns, que he esmentat abans, ha trobat molt de rebombori dins de la historiografia espanyola. S'ha historiat molt, doncs, sobre l'aprofitament dels monts, i l'impacte de les desamortitzacions. Al contrari del que passa a Anglaterra, aquí la privatització dels terrenys s'ha vist bàsicament des del prisma polític, sense tenir en compte la vessant social d'aquesta, o al menys jo ho percebo així. La base social del carlisme, interpretada com a reaccionària, tenia objectius de vegades allunyats als dels dirigents del moviment⁴¹. L'aprofitament de les terres comunals va ser una de les banderes que van dur alguns dels que van lluitar sota el carlisme i també d'altres camperols. L'aprofundiment en aquest tema ha dut a valorar la propietat comunal, com a una forma de gestió dels recursos molt més integrada dins de l'ecosistema.

L'altre gran tema, el retràs econòmic, l'hem d'anar a cercar primer en els inicis del debat. Els liberals creien que la burgesia havia de ser el motor de l'economia, així, la política monetària i la societat de mercat hauria d'implicar una sèrie de transformacions, suposaven que al ser Espanya un país eminentment agrari, seria aquí on es donarien les transformacions que durien a la capitalització necessària per crear indústries⁴². Al no succeir el previst es va culpar de forma directa al camperolat, a les formes de propietat antigues i a la mentalitat camperola, massa tancada, i reaccionària, per veure els nous camins.

Així no va haver cap anàlisi del problema. Si mesurem la capacitat de crear biomassa de un terreny del comtat de Norfolk, i la comparem amb la capacitat productora de un terreny de Granada veiem que la proporció, amb la mateixa quantitat de energia, provoca una estadística de 4 a 1⁴³. S'ha valorat la forma d'explotació comunal de la terra, des de l'economia ecològica, i s'ha trobat que aquesta no tenia per que ser menys eficient. També s'ha dit que els latifundis dels terratinents eren els que provocaren aquest problema, tot i que un anàlisi comparatiu troba que a Anglaterra hi havia major quantitat de terratinents⁴⁴.

Finalment s'han valorat els rendiments de la terra, i des de l'economia ecològica es pot veure com el rendiment de la terra decreix, ja que cada cop necessita més fertilitzants químics per produir el mateix, ja que la terra s'està explotant per sobre de les seves capacitats. Això contrasta amb que l'ecologia natural té una capacitat pròpia per reposar les matèries primes, i l'energia del treball humà i animal sense gairebé imputs exteriors.⁴⁵ En canvi els actuals agroecosistemes artificials requereixen un continu subministrament d'energia no renovable, una continua reposició dels elements arquitectònics artificials deteriorats, i un reacomodament dels materials deteriorats⁴⁶.

⁴¹ Mario GAVINA. *Entrevista*. Archipiélago. núm. 8. 1991.

⁴² Joan Pujol a **El pozo de todos los males**. Crítica, Barcelona. 2001. p. 17-21.

⁴³ Manuel GONZÁLEZ de MOLINA a **El pozo de todos los males**. Crítica, Barcelona. 2001. p. 66.

⁴⁴ Ramón GARRABOU a **El pozo de todos los males**. Crítica, Barcelona. 2001. p. 230-231.

⁴⁵ José Luis GARCÍA DELGADO. **La cuestión agraria en la España contemporánea**. Edicusa, Madrid. 1976.

⁴⁶ Eduardo SEVILLA GUZMÁN, Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. **Ecología, campesinado e historia**. La piqueta, Madrid. 1993. p 11-12.

Bibliografía

- *Alfred CROSBY. El imperialismo ecológico.* Crítica, Barcelona. 1999.
- *Donald HUGHES. An environmental history of the world. Humankind's changing role in the community of life.* Routledge, London. 2001.
- *Donald WORSTER. Nature's economy: a history of ecological ideas.* Cambridge University Press. 1994.
- *DEBEIR, DELEAGE, HÉMERY. Les servitudes de la puissance. Une histoire de l'énergie.* Flammarion, París. 1986.
- *Eduardo SEVILLA GUZMÁN, Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. Ecología, campesinado e historia.* La piqueta, Madrid. 1993.
- *Joan MARTÍNEZ ALIER. Introducció a l'economia ecològica.* Generalitat de Catalunya, Barcelona 1999.
- *José GONZÁLEZ ALCANTUD, Manuel GONZÁLEZ de MOLINA (eds.) La tierra. Mitos, ritos y realidades.* Anthropos, Granada. 1992
- *José Manuel NAREDO. La economía en evolución.* Siglo XXI, Madrid. 1987
- *Josep FONTANA. Introducció a l'estudi de la història.* Crítica, Barcelona 1997
- *John MCNEILL. Something new under the sun. An environmental history of the twentieth century.* Penguin Books, London. 2000
- *Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. Historia y medio ambiente.* Eudema, Madrid. 1993
- *Manuel GONZÁLEZ de MOLINA, Joan MARTÍNEZ ALIER (eds.) Naturaleza transformada.* Icaria, Barcelona. 2001
- *Pablo CAMÚS, Ernst HAJEK. Historia ambiental de Chile.* 2000
- *Ramón GARRABOU, José Manuel NAREDO. La fertilización de los sistemas agrarios.* Argenteria-Visor, Madrid. 1996
- *Roderick NASH. The state of environmental history.*
- *DD.AA. El pozo de todos los males.* Crítica, Barcelona. 2001.

- *Alberto SABIO ACUTÉN (ed.) Ayer. Naturaleza y conflicto social.* Núm. 46. 2002.
- *Manuel GONZÁLEZ de MOLINA, Joan MARTÍNEZ ALIER (eds.) Ayer. Historia y ecología.* Núm. 11. 1993

- *Manuel GONZÁLEZ de MOLINA. De la "cuestión agraria" a la "cuestión ambiental" en la historia agraria de los noventa.* *Historia Agraria*, n. 22, 2000, pp. 19 a 36.

Ecología Política

- Federico AGUILERA KLINK. El fin de la tragedia de los comunes.* p. 137-143
- Guillermo FOLLADORI. La cuestión ambiental en Marx.* Núm. 12. 1996. p. 125-138
- John MCNEILL. Conflictos bélicos, seguridad, y medio ambiente.* Núm. 23. 2002. p. 49-64
- John DILLON. Deuda ecológica. El sur dice al norte: "es hora de pagar".* Núm. 20. 2000. p. 131-151
- Julio MUÑOZ RUBIO. Crisis ambiental: ¿Sobrepoblación o sobreproducción?* Núm. 13. p. 107-124
- Silvio FUNTOWICZ, y Jerry RAVETZ. La ciencia postnormal: La ciencia en el contexto de la complejidad.* Núm. 12. 1996. p. 7-8
- Michael LOWY. La crítica marxista de la modernidad.* Núm. 19 p. 87-94
- Jordi ROCA JUSMET. El debate sobre el indicador macroeconómico corregido "ecológicamente".* Núm. 16. 1998. p. 21-30
- James O'CONNOR. ¿Qué es la historia ecológica?, ¿por qué historia ecológica?* Núm. 14. 1997. p. 115-130